7/2915 -3-

580

T.C.
BAŞBAKANLIK
DIŞ TİCARET MÜSTEŞARLIĞI
Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü

TELEFAKS

07.12.00* 75030

06 ARA 2000

SAYI: B.02.1.DTM.0.05.02.01.100/ 400931
KONU: Soru Önergesi

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞI
GENEL SEKRETERLİĞİNE

İLGİ: 20.11.2000 tarih ve A.01.0.GNS.0.10.00.02-7/2915-7363/18532 sayılı yazınız

Aksaray Milletvekili Sayın Ramazan Toprak'ın, Gümrük Birliği yürürlüğe girdiği tarihten bugüne kadar oluşan dış ticaret açığı hakkındaki ilgide kayıtlı yazınız eki soru önergesine ilişkin olarak hazırlanan not ilişikte sunulmaktadır.

Bilgilerine arz ederim.

Prof. Dr. Tunca TOSKAY
Devlet Bakanı

EK: Not (7 sayfa)

7/2915

591

AKSARAY MİLLETVEKİLİ SAYIN RAMAZAN TOPRAK TARAFINDAN YÖNELTİLEN SORULARA VERİLEN CEVAPLAR

SORU 1: Ülkemizin Avrupa Birliği ile Gümrük Birliği Anlaşmasının yürürlüğe girdiği tarihten bugüne dek oluşan dış ticaret açığının yıllar itibariyle ayrıntılı olarak bildirilmesi.

YILLAR İTİBARİYLE DIŞ TİCARET AÇIĞIMIZ

Yıllar	Toplam Dış Ticaret Açığı (Milyon $)	Değişim	AB ile Ticaretimizdeki Açık (Milyon $)	Değişim	AB Dışı Ülkelerle Ticaretimizdeki Açık (Milyon $)	Değişim
1995	14,071	---	5,782	---	8,289	---
1996	20,402	%45	11,590	%100	8,812	%6
1997	22,298	%9	12,622	%9	9,676	%10
1998	18,947	-%15	10,577	-%16	8,370	-%13
1999	14,104	-%26	7,086	-%33	7,018	-%16
1999*	9,595	---	4,779	---	4,816	---
2000*	18,958	%98	8,516	%78	10,442	%117

Ocak-Eylül
Kaynak: DTM BİM

YILLAR İTİBARİYLE AB İLE TİCARETİMİZ

	Avrupa Birliği ile Ticaretimiz					AB'nin Dış Ticaretimizdeki Payı (%)		
Yıllar	İhracat (Milyon $)	Değişim (%)	İthalat (Milyon $)	Değişim (%)	İhr/İth (%)	İhracat	İthalat	Hacim
1995	11,078	---	16,860	---	65.7	51.2	47.2	48.7
1996	11,548	4.2	23,138	37.2	49.9	49.7	53.0	51.9
1997	12,248	6.1	24,870	7.5	49.2	46.6	51.2	49.6
1998	13,498	10.2	24,075	-3.2	56.1	50.0	52.4	51.5
1999	14,333	6.2	21,419	-11.0	66.9	53.9	52.6	53.1
1999*	10,329	---	15,108	---	68.4	54.1	52.4	52.9
2000*	10,568	2.3	19,084	26.3	55.4	52.8	49.0	50.3

Ocak-Eylül
Kaynak: DTM BİM

7/2915 5-

562

SORU 2: Açığın Avrupa Birliği lehinde oluşması karşısında bu konuda Ülkemiz çıkarlarının korunmasına yönelik ne tür çalışmalar yapılmaktadır?

1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı'nın kabulü ve 1 Ocak 1996 tarihinde Gümrük Birliği'nin yürürlüğe konulmasıyla 35 yılı aşkın bir süredir AB ile devam eden ortaklık ilişkimizde son döneme geçilmiştir. Gümrük Birliği'nin tamamlanması ile birlikte **sanayi ürünleri** ticaretinde, taraflar arasında tüm miktar kısıtlamaları kaldırılmış, gümrük vergileri sıfırlanmış, eş etkili vergiler kaldırılmış ve Türkiye üçüncü ülkelere karşı Topluluğun Ortak Gümrük Tarifesini uygulamaya başlamıştır. Bu çerçevede, 1996 öncesinde %11 civarında olan ithalatta ağırlıklı koruma oranları, 1996 yılında Gümrük Birliğinin tesisiyle %6 seviyesine, sanayi ürünleri bakımından koruma oranları ise yaklaşık olarak %6'dan %0'a inmiştir.

Bununla beraber Türkiye, 2/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı kapsamında hassas sektörlerin üçüncü ülkelerden yapılan ithalata karşı korunabilmesini teminen **hassas ürünlerde** (otomobiller, motosikletler, bisikletler, mobilyalar, demir veya çelikten halatlar, porselen ve seramikten eşyalar, ayakkabılar ve çantalar) Gümrük Birliğinin tamamlanmasını takip eden 5 yıllık dönemde Ortak Gümrük Tarifesi üzerinde oranlarda gümrük vergisi uygulamaya devam etmiştir. Söz konusu hassas ürün listesi belirlenirken, malların mevcut koruma düzeyi, ithalat değeri ve kaynağı, rekabet sıkıntıları, ilgili sektörde istihdam düzeyi, yöresel ekonomiye katkısı, sanayi üretimindeki ağırlığı, ihracat seviyesi ve performansı ve üretim teknolojisi gibi hususlar göz önünde bulundurulmuştur. Bu ürünler bakımından 1996 yılı İthalat Rejiminde tespit edilen temel vergiler üzerinden, 1997 yılından başlamak üzere, % 10, %10, %15, %15 ve %50 oranlarında indirim yapılarak, 2001 yılı başında Ortak Gümrük Tarifesi hadlerine ulaşılacaktır.

Gümrük Birliği kapsamında yer almayan temel **tarım ürünleri** ticaretinde ise, Ortak Tarım Politikası'nın Türkiye tarafından üstlenilmesine kadar geçecek sürede tarafların birbirlerine pazara giriş kolaylıkları tanımaları da öngörüldüğünden, karşılıklı tercihli düzenlemeler uygulanmaktadır. Bu çerçevede 1/98 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı uyarınca, Topluluğa ihracatımızda, tüm tarım ürünleri itibariyle ve miktar sınırlaması olmaksızın ad valorem vergilerden muafiyet, bazı ürünler için kontenjan dahilinde gümrük vergisi muafiyeti ya da indirimi ile spesifik vergilerden muafiyet veya indirim şeklinde taviz sağlanmıştır. Karşılığında ise, Topluluk menşeli belirli tarım ürünleri için büyük ölçüde kontenjan dahilinde gümrük vergisi muafiyeti ya da indirimi şeklinde tavizler tanınmıştır.

İşlenmiş tarım ürünleri ise Türkiye-AB Gümrük Birliği kapsamında yer almakta olup, bu ürünlerin ticareti Topluluğun sistemi paralelinde sürdürülmektedir. Sözkonusu ürünlerin ithalatında, Topluluk sistemi ile uyumlu olarak oluşturulan yeni mevzuat çerçevesinde, Toplu Konut Fonu (diğer bir ifadeyle tarım payı) bütün ülkeler kaynaklı ürünler için uygulanırken, Gümrük Vergisi Oranı (diğer bir ifadeyle sanayi payı) sadece üçüncü ülkeler menşeli ürünlerde uygulanmaktadır. Buna karşılık, Topluluk da ülkemize karşı daha önce sıfırlamadığı sanayi paylarındaki korumayı kaldırmıştır.

7/2915 -6-

583

Esasen Topluluk, 1973 yılında yürürlüğe giren Katma Protokol çerçevesinde bazı istisnalar dışında, Türkiye'den yapılan ithalatta uyguladığı gümrük vergilerini ve miktar kısıtlamalarını tamamen kaldırmış ve Türk ihraç mallarının Topluluk piyasasına sürüm kolaylığı kazanmasını sağlamıştır. Türkiye ise, Katma Protokol çerçevesinde üstlendiği gümrük vergileri indirimi yükümlülüğünü ertelemiş ve ortak gümrük tarifesine uyum takvimini işletmemiştir. Türkiye'nin 1987 yılında AET'ye tam üyelik başvurusu ertesinde, 1988 yılında indirim takvimi hızlandırılmış bir şekilde işletilmeye başlanmış ve ortak gümrük tarifesine uyum ancak 1996 yılı başında gerçekleşebilmiştir.

22 yıllık bir süreçte tamamlanması öngörülen ortak gümrük tarifesine uyumun 7 yıl gibi bir süreye sığdırılması Türkiye'nin ithalatının hızlı bir şekilde artması sonucunu doğurmuştur. Üçüncü ülkelere karşı AB'nin düşük gümrük tarifelerinin uygulanması ve AB'ne karşı sanayi ürünlerinde gümrük vergilerinin sıfırlanması Gümrük Birliğinin ilk uygulama yılı olan 1996'da genel ithalatımızın %22.2 oranında, AB'den ithalatımızın ise %37.2 oranında artması sonucunu doğurmuştur. Aynı yıl genel ihracatımız %7.3 oranında artış göstermiştir. Buna karşılık, AB Türkiye'ye karşı gümrük vergisi indirimlerini 1970'lerde tamamlamış olduğundan Gümrük Birliği'nin yürürlüğe girmesiyle AB'ne yönelik ihracatımızdaki artış %4.2 ile gerek ithalatımızdaki gerek genel ihracatımızdaki artışın gerisinde kalmıştır.

Gümrük Birliği'nin ilk uygulama dönemi olan 1996 yılı verileri incelendiğinde, toplam dış ticaret açığımızın %45 artışla 20 milyar Dolara, AB ile ticaretimizdeki açığın ise %100 artışla 11 milyar Dolara ulaştığı gözlemlenmektedir. 1998-1999 yıllarında global ekonomik kriz ve iç piyasadaki durgunluk nedeniyle dış ticaret açığında azalma eğilimi ile birlikte ihracatta da bir duraklama izlenmişse de, mali kriz dönemi koşullarının ortadan kalkmaya başlaması ve Türk ekonomisinin istikrara yönelmesiyle, Topluluktan yapılan ithalatın tekrar yükseldiği ve AB lehine dış ticaret açığının da tekrar tırmanışa geçtiği gözlenmektedir. Özellikle 2000 yılının Ocak-Eylül döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre toplam dış ticaret açığımız %98, AB ile ticaretimizdeki açık ise %78 artış göstermiştir.

Genel olarak, dış ticaret açığının büyük oranlarda artışı ile Gümrük Birliğinin tamamlanması arasında paralellik kurulmaktadır. Ancak, sözkonusu dönemde Türkiye'nin OECD ortalamaları üzerinde %7'lik bir büyüme performansına sahip olduğu ve bu çerçevede AB'nden ucuz yatırım ve ara malı ithalatının hızlandığı da gözden kaçırılmaması gereken bir unsurdur. 1999 yılı verileri incelendiğinde AB'nden ithalatımızın %84'ünü yatırım ve ara malları oluşturduğu tespit edilmektedir. Buna karşılık AB'ne 1999 yılı ihracatımızın %61'ini tüketim malları oluşturmaktadır. Esasen, AB ile ticaretimizdeki bu yapı dış ticaretimizin genelinde de gözlemlenmektedir.

Türkiye, bir yandan Gümrük Birliği çerçevesindeki yükümlülüklerini yerine getirirken, bir yandan da üçüncü ülkeler menşeli malların rekabetine karşı mümkün olan en yüksek korumayı sağlamaya çalışmış ve ayrıca ihracat olanaklarının geliştirilmesine yönelik gerekli bütün önlemleri de almıştır.

7/2915
584

Türkiye'nin, Topluluğun Ortak Ticaret Politikasına uyum sağlama yükümlülüğü çerçevesinde yürütülen çalışmalar sonucunda, tekstil ve konfeksiyon ürünlerinde serbest dolaşımın sağlanmasını teminen, AB'nin ülkemiz menşeli tekstil ve konfeksiyon ürünlerine uygulamakta olduğu miktar kısıtlamaları kaldırılmıştır. Ayrıca, tekstil ve konfeksiyon sektöründe AB'nin uyguladığı rejime paralel olarak 43 ülkeye karşı miktar kısıtlamaları ve gözetim önlemleri uygulanmaya başlanmıştır. Bu çerçevede, belli başlı tekstil tedarikçilerinden 22 ülke ile kota ve gözetim anlaşması imzalanarak sektörde ithalatın kontrolü yönünde önemli adımlar atılmıştır.

Ayrıca, başta Çin olmak üzere, DTÖ üyesi olmayan ve ticareti devlet eliyle yürüten ülkelerden tekstil ve konfeksiyon ürünleri dışında yapılacak ithalatta alınabilecek gözetim ve korunma önlemlerini saptayan AB mevzuatına uyum sağlanarak sözkonusu ithalat için soruşturma açılmadan korunma önlemi alınmasına imkan tanınmış, böylece korunma önlemlerinin uygulanmasına ilişkin prosedürlere bir anlamda esneklik getirilmiştir.

AB'nin ticaret politikasına uyum çerçevesinde ayrıca, İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi Hakkında Kanun yürürlüğe konularak, dampingli ve sübvansiyonlu ithalata karşı AB'nin uyguladığı rejim benimsenmiş ve iç pazar üzerinde yıkıcı etkiye sahip olabilecek ithalatın engellenmesi yoluna gidilmiştir.

Öte yandan, Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun yürürlüğe konularak, ithal ürünler için etiketlendirme, kullanma kılavuzu ve servis sağlama yükümlülüğü getirilmiş, böylece iç piyasaya sunulan ithal malların asgari standartları karşılamaları zorunluluğu getirilmiştir.

Gümrük Birliği sürecinde, ithalatın kontrol altına alınması ve dolayısıyla dış ticaret açığının azaltılması amacına da katkıda bulunan önlemlerden en önemlisi, 1995 yılından itibaren uygulamaya konulan Dış Ticarette Teknik Düzenlemeler ve Standardizasyon Rejimi Kararı'dır. Söz konusu rejim Dış Ticarette Standardizasyon Tebliğleri ile güncelleştirilmektedir. Rejim ile ithalata konu olarak iç pazara sürülecek mallara belirli standartları karşılama zorunluluğu getirilmekte, düşük kaliteli ve kamu sağlığına zararlı malların ithali engellenmektedir.

Sonuç itibariyle, AB ile kurulan Gümrük Birliği sonrasında üçüncü ülkelere karşı mümkün olan en yüksek korumayı sağlayacak düzenlemeler hayata geçirilmiştir. Esasen, Gümrük Birliği çerçevesindeki ikili ve çok taraflı uluslararası yükümlülüklerimiz göz önüne alındığında, AB ile aramızdaki ticarette açığın kapatılması için münhasıran ticareti engelleyici önlemlere başvurmanın imkanı bulunmamaktadır.

Ancak, bu noktada, dış ticaret açığının AB lehine gelişmesini önlemek amacıyla ithalatı kontrol altında tutmaya yönelik yukarıda ifade edilen önlemler alınırken, rekabeti bozmayacak bir şekilde ihracatı artırıcı tedbirlerin alınması yönünde de önemli adımlar atılmıştır.

Nitekim, Gümrük Birliği ile Türkiye-AB arasında tesis edilen ekonomik entegrasyon, Türkiye'nin dünyanın coğrafya, nüfus ve satın alım gücü açısından en büyük iç pazarına tarife ve tarife dışı engellerden arınmış serbest giriş imkanı sunması hem de ihracata dönük üretim için gerekli girdilerin ucuz temini ve ihracatımızın artırılabilmesi için büyük önem taşıyan yeni pazarlara giriş bakımından büyük anlam ifade etmektedir.

Bu doğrultuda ilk olarak tarife kontenjanları ve gümrük vergisi askıya alma rejiminin uygulamaya konulmasıyla, yerli sanayinin Toplulukta ve Türkiye'de üretilmeyen veya üretimi yeterli olmayan girdileri düşük veya sıfır gümrük vergileri ile temin imkanı sağlanmıştır.

Ayrıca, Türkiye, 1/95 sayılı Gümrük Birliği Kararı ile beraber, Topluluğun Gümrük Kodu'na uyum mükellefiyeti çerçevesinde, dış ticaretimizin yapısı ve ihracat potansiyeli de dikkate alınarak, AB'nde uygulamada olan rejime paralel bir Dahilde İşleme Rejimini de uygulamaya başlamıştır. Söz konusu uygulama kapsamında, esasen, Türkiye'de yeterli üretimi olmayan veya aynı kalitede yerli üretimi bulunmayan ürünlerin yurt dışından ithal edilerek, belirli bir işleme sürecinden sonra, üçüncü ülkelere ihracına imkan verilmekte, böylece ihracatçılarımızın uluslararası pazarlarda rekabet gücünün artırılması sağlanmaktadır.

Diğer taraftan, ihracatımızın coğrafi açıdan çeşitlendirilmesi ve ihracat gelirlerimizin istikrara kavuşturulması amacıyla, dünya ekonomisinde gelişen yeni pazarlara açılma stratejisi çerçevesinde ve aynı zamanda AB'nin tercihli ticaret ilişkisi içerisinde bulunduğu ülkelerle aramızdaki ticaret sapmasının önlenmesi için serbest ticaret anlaşmalarının akdedilmesi cihetine gidilmiş ve bu hususta Gümrük Birliği'nin yürürlüğe girdiği 1996'dan bu yana önemli gelişmeler kaydedilmiştir.

Bu çerçevede, EFTA ülkeleri ile 1992 yılında tamamlamış olduğu serbest ticaret anlaşmasının dışında, bugüne kadar 12 ülke (İsrail, Macaristan, Romanya, Litvanya, Çek ve Slovak Cumhuriyetleri, Estonya, Letonya, Slovenya, Bulgaristan, Makedonya, Polonya) ile serbest ticaret anlaşmaları imzalanmış ve yürürlüğe konulmuştur. Halihazırda serbest ticaret anlaşması imzaladığımız ülkelere yönelik ihracatımızın toplam ihracatımızdaki payı yaklaşık olarak %7, ithalatımızın genel ithalatımızdaki payı ise yaklaşık %6'dır.

Sözkonusu anlaşmaların ötesinde, AB'nin diğer ülkelerle imzaladığı serbest ticaret anlaşmalarına yönelik çalışmalara devam edilmekte, bu kapsamda, Tunus, Filistin ve Faroe Adaları ile ilk tur, Fas ve Mısır ile üçüncü tur görüşmeler tamamlanmış olup, önümüzdeki dönemde Ürdün, Malta, Filistin, Güney Afrika ve Meksika ile müzakerelerin başlatılması planlanmaktadır. Serbest ticaret anlaşmalarının Topluluk ile paralel olarak tamamlanmaları taraflar arasında doğabilecek bir ticaret sapmasının önüne geçilmesi bakımından da önemli görülmektedir.

Bunlara ilave olarak, Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri ile bugüne kadar imzalanmış olan serbest ticaret anlaşmaları Türkiye'nin 1 Ocak 1999 itibariyle Pan-Avrupa Menşe Kümülasyonu Sistemine dahil olmasına imkan tanımıştır. Bu kapsamda, sisteme dahil olan ülkeler menşeli girdilerin kullanılmasıyla üretilen Türk mallarının, sistemde yer alan diğer ülkelere menşe engeli olmaksızın, tercihli statüde ihraç edilebilmeleri sağlanmıştır.

Öte yandan, Gümrük Birliği kapsamında bulunmayan Avrupa Kömür Çelik Topluluğu (AKÇT) ürünlerine ilişkin olarak AB ile imzalanan Serbest Ticaret Anlaşması kapsamında, Türk demir-çelik ürünlerinin AB pazarına gümrük vergisi ve diğer kısıtlamalardan muaf olarak serbest girişi temin edilmiştir. Anlaşmanın yürürlüğe girdiği 1996 yılı Ağustos ayından bugüne demir çelik ürünlerinde AB'ne ihracatımızda önemli gelişme gözlenmiş ve bu ürünlerde uzun yıllardır aleyhimize gelişen dış ticaret dengesi lehimize dönmüştür.

Sonuç olarak, Gümrük Birliği sonrasında Türkiye'de, ithalatın uluslararası normlar ve yükümlülüklerine uygun olarak kontrol altına alınması, ihracatçılarımız için yeni pazarlar ve rekabet gücü imkanı yaratılması ve dolayısıyla dış ticaret açığının azaltılması bakımından kapsamlı uygulamalar gerçekleştirilmiştir. Ancak, özellikle uluslararası piyasalardaki koşulların değişmesi gibi doğrudan Türkiye-AB Gümrük Birliğinin işleyişine bağlı olmayan etkenlerin de dış ticaret açığımızın gelişimi bakımından belirleyici olduğu unutulmamalıdır. Sözgelimi, gümrük birliğinin ilk uygulama yıllarına rastlayan ve tüm dünya ülkelerini derinden etkileyen 1997 Güneydoğu Asya ve Rusya Krizleri özellikle bu dönemde dış ticaret açığımızın büyümesi üzerinde etkin rol oynamıştır.

Nitekim, ekonomik istikrar programının yürürlüğe konulduğu 1999 yılında AB'nde tek para sistemine geçişle birlikte Euro'nun Dolar karşısında son 20 aylık dönem içerisinde yaklaşık % 28 oranında değer kaybetmesi AB'ne ihracatımızı önemli ölçüde etkilemiş fiyatların ve ihracat gelirlerinin Dolar bazında düşük seviyelere gerilemesine yol açmıştır. Bilindiği üzere, Türkiye'nin ithalatının önemli bir kısmı Dolar cinsinden, ihracatının ise %50'sinin Avrupa paraları üzerinden gerçekleştirilmektedir. Dolayısıyla, uluslararası piyasalarda Dolar/Euro paritesindeki bu gelişme, ithalata yapılan ödemelerin ihraç gelirimize oranla nispi olarak daha hızlı yükselmesi neticesini doğurarak dış ticaret dengemizi olumsuz yönde etkilemiştir.

Ancak bu noktada dikkat edilmesi gereken bir husus, Gümrük Birliği'ni izleyen yıllarda AB'ne yönelik ihracatımızın düzenli ve diğer ülkelerden yapılan ihracattan daha yüksek bir seviyede arttığıdır. Özellikle global ekonomik krizlere bağlı olarak genel ihracatımızın azalmaya başladığı 1998-99 yıllarında AB'ne yönelik ihracatımızdaki % 10 ve % 6.2'lik artışlar, genel ihracatımızdaki düşüşü bir ölçüde telafi etmiş ve dış ticaret açığı bakımından dengeleyici bir unsur olmuştur. Ayrıca, Türk Lirasının aşırı değerlenmesi sonucu 2000 yılında dış ticaretimiz olumsuz etkilenirken, Ocak-Eylül döneminde AB'ne olan ihracatımızda %2.3 oranında bir artış yaşanması da dikkat çekicidir.

7/2515 -10-

Son olarak, 1999 yılında hükümetimiz tarafından 57. Hükümet tarafından uygulamaya konulan "ekonomik istikrar programı"nın başarı ile sonuçlanması halinde ihracatımızın gelişimi üzerindeki en önemli engellerden biri olan enflasyon ve ekonomik istikrarsızlık ortadan kaldırılmış olacaktır. İstikrar Programının kararlılıkla uygulanması neticesinde, kısa dönemde ortaya çıkabilecek bir takım sıkıntılara rağmen, enflasyonun önümüzdeki dönemde arzu edilen tek haneli seviyelere düşürülmesi ile kronik yüksek enflasyon ve faiz oranları nedeniyle uluslararası pazarlardaki rakiplerine oranla daha yüksek maliyetler ile yüksek fiyatla üretim yapmak zorunda kalan Türk ihracatçısının, rekabet gücü arttırılacak ve dış ticaret açığımızın düşürülmesi için en ivedi ve kalıcı çözüm getirilmiş olacaktır.